

Hizkuntz motibazioak

Euskara zertarako? Jean-Louis Davant idazleak agertu zitueneuskararen aldeko 10 arrazoi, 10 manamenduen itxuran:

1. Euskara zertarako? Euskaldun izateko, arbasoak bezala.
2. Jenerazionen batasuna (belaunaldien lotura) egiten du.
3. Bihotzaren mintzaira dugu.
4. Kultura baten ekarle dugu.
5. Bere poetikarekin, kantari da euskara.
6. Matematikoa da, lojikoa da euskara.
7. Izpirituaren moldatzale dugu: konkretua, erlazionala.
8. Beste mintzairen ikasteko errextasun haundia ematen digu.
9. Segeretuen atxikitzeke baliatzen dugu.
10. Lana herrian eman dezake berriz euskarak (1979).

Dekalogo hau euskaltzainak puntuz puntu landu zuen bere luma trebeaz. Zer erran besterik? Dena hor dugu.

Halere bi motibazio ezberdin bereiziko ditut: bakoitzarenak eta gizartearenak, bakoitzak duen gogoia euskara erabiltzeko (edo ez) eta egitura publikoek agertzen dituzten helburuak euskara eta beste herri hizkuntzak zaintzeko (edo ez).

Herri hizkuntza

Ongi idatziak diren hizkuntz legeen hastapenean bada beti baieztapen indartsu bat: hizkuntza hau herriaren hizkuntza da, ondorioz ofiziala da, edo nazionala, edo publikoa. Bi adibide, hemen eta Quebecen.

Euskararen erabilpena arautzeko legearen 2. atala: «Euskal Herriak euskara du berezko hizkuntza»; 3. atala: «Euskal Autonomi Erkidegoaren hizkuntza ofizialak eus-

kara eta gaztelania dira». Quebecen frantses hizkuntzaren lege nagusia (*La Charte de la langue française*) horrelaxe hasten da: «Gehiengoan frankofonia den herriaren hizkuntza berezia da frantsesa eta quebecar herriaren nortasuna adierazten du (...); 1. artikulua: Frantsesa da Quebecoko hizkuntza ofiziala».

Euskararen zaindari kartsu batzuek ez diote garrantzi handirik ematen etnikotasunari edo nazionalismoari erranez: «Nortasuna onartzen zaie amerindiarrei eta beste indigenei». Legelariantzat hizkuntzaren estatus politikoa da bizkarrezurra: hortzak dituen hizkuntz lege bat, lurraldetasunaren zimendua, ekonomiazko akuiluak eta beste.

Ez nuke politikaren indarra gutitu nahi, baina ikus zertan den Irlandako gaiera, munduko hizkuntz lege ederrenarekin. Hain zuzen Kanadako inuitek eta amerindiarrek badituzte lurralde handiak, autonomia politikoak, diru iturriak itun historikoen ondorioz, eta halere galtzen dituzte, ez bakarrik beren hizkuntzak, bai eta ere nortasun kolektiboak: gazteak goi mailako formakuntzetara doaz eta hirietan kokatzen dira ongi bizitzeko, ingelesez. Sorterria oporretarako! Ez da beraz aterabide sinplerik.

Euskal Herrira itzuliz, Hegoaldean badaude hizkuntz legeak eta herri kontzientzia, ondorioz euskara onera doa bederen ezagutzaren aldetik. Erabileraren garapena ez da hain argi. Iparraldean ez dugu hizkuntz lege orokorrik, herritasuna ukatzen digute, halere lurralde euskaldunena gara, orain arte bederen.

Arriskuan den hizkuntza bat garapen normalera aurreratzeko, bi faktore nahitaezkoak dira: hiltunen nahia beren hizkuntzan hitz egiteko eta gizarte egituraren gogo ona hizkuntza ahuldua zaintzeko. Quebecen bi faktoreak indarrean daude, Irlandan lehena falta da (*language freedom*) eta Frantzia bigarrena. Iparraldeko hizkuntz egoera ulertzeko Estatuaren hizkuntz ideologia aztertu behar dugu.

Hizkuntz ideologia erreferentziala

Non dago hizkuntz eskubideen erreferentzia? 1996ko ekainean, 90 estatuetakozko hizkuntzalari eta legelariak bildu ziren Bartzelonan eta «hizkuntz eskubideen aitorten unibertsa» zabaldu zuten. Zinez idazki ederra, hizkuntza guzien berdintasuna aldarrikatzen duena. Hitzunen eskubide kolektiboak eta indibidualak zerrendatuak dira eta herri orotako botere publikoei dei egina zaie aplikazioak egin ditzaten, tokiko hizkuntzen egoeraren arabera.

Aitorten honetan aurkitzen dugu ohiko hizkuntz legetan dagoen tetralogia:

1. Hizkuntza hau herriarena da.
2. Ondorioz hizkuntza hau ofiziala da edo koofiziala.
3. Orok du ikasteko eginbidea.
4. Bakoitzak du erabiltzeko eskubidea, bizitza pribatuan eta publikoan.

Zorigaitzez, Unescoren babesean landu zen idazki honek ez du zuzenbidezko indarririk, Nazio Batuek ez baitute oraindik eztabaidatu. Gaur egun gure erreferentziak herri hizkuntzen Eurokartan (1972) bilatzen ditugu.

Nola irakurri Eurokarta?

Idazki hau da botere publikoen eginbideen zerrenda hizkuntza gutituak zaintzeko. Hitzunen eskubideak ere aipatzen dira bereziki aitzin solasean: «Lurralde hizkuntzak erabiltzeko eskubidea, nola bizitza pribatuan hala bizitza publikoan, ezin ukatuzko eskubidea da». Irakurle xumeak eskubide horiek aurkitzen ditu 7. artikuluko 13 printzipioetan: hizkuntza gutituen onarpena estatuengandik, lurralde historikoen errespetua, hitzun multzoen eskubideak, mugaz gaineko loturak, hots herriaren nortasuna zaintzeko ahalak.

Ez da batere irakurketa frantsesa eta duda-mudarik ez dadin izan Frantziako ordezkariak 4 puntutako deklarazioa egin zuen sinatu aurretik: hitzun multzoek ez dute eskubide kolektiborik sortzen; frantsesa da zerbitzu publikoetako hizkuntza; lurralde hizkuntzen ikaskuntza hau-

tuzkoa da eta gehigarria, nahitaezko ikasgaiak baztertu gabe; idazki publikoek frantsesezko bertsioan bakarrik balio dute, adibidez auzitegietan.

Ikusiz beste hizkuntzen erabilera arrunt sinbolikoa dela eta funtzionaltasun izpirik ez daukatela, zer motibazio zuen Frantziak Eurokarta izenpetzeko? Herri nortasunak eta hizkuntz eskubide kolektiboak ukatu-eta, zertarako sinatu lurralde hizkuntzen ituna?

Errepublikaren ikusmoldea doi bat aldatu da eta bere oinarriko mitoak ukatu gabe hiru arrazoi nagusi baditu frantsesaz beste (75) hizkuntzak onartzeko.

1. Estatuak lurralde hizkuntzak onartzen ditu kultur ondare nazionaltzat (Eurokarta, 7. art., 1a). Errepublikaren eginbidea da hizkuntza gutitu horiek zaintzeko, bereziki suntsitzeko arriskuan direlarik. Ez baitezpada hiztunen eskubideengatik, baina kultur aberastasun baten zaindari delakotz munduaren aitzinean.

2. Adierazpen eskubidearen izenean, herritar bakoitzak askatasuna du nahi duen hizkuntza erabiltzeko. Hori dio 1789ko aitortenaren 11. artikulua eta idazki hau errepublikak ukan dituen 5 konstituzioetan sartzen da. Baina giza eskubideak eskubide indibidualak dira, hain zuzen herritar soila zaintzen baitute gizarte indarren aurka.

3. Gizartearen funtsezko hautua delarik, Estatuaren eginbidea da tokiko hizkuntzak irakasteko eta erabiltzeko zerbitzu publikoak eskaintzea. Nahikunde soziala da Frantziako hizkuntz araudiaren oinarria, baina baieztatua den neurrian: «la volonté sociale vérifiée».

Trilogia hau da azkenean diskurtso politiko guzien bilduma. Gogoan dugu Lorienteko diskurtsoa (Mitterrand 1981) edo Kenperreko bazkalondo mintzaldia (Chirac 1997). Horiek eta beste ele zuriak, hauteskunde denboretako fraseologian sartzen dira. Baina bidea luze da ideologia eta aplikazioaren artean.

Euskararen aurkako diskriminazioa

Adibidez Frantziak sinatu zuen Eurokartako artikulua bategi onartzen du jatorrizko herri izenen erabilera (10. art., 2g). AEKk betidanik euskaraz idazten ditu igortzen dituen gutunetako helbideak. Oztoporik gabe orain arte. Eta hona non, postako robot informatizatuek ez dakiten euskara irakurtzen. Ondorioz gutunak andana handian igortzen dituelarik, AEKri merkeagoko prezioa ukatzen diote, banatze lana langileek eskuz egin behar dutelakoan.

Ezin onartuzko diskriminazio hau salatua izan da Baionako auzitegian, euskarak ere hartzen baititu modernitatearen abantailak. Michel Oronos Euskal Konfederazioko lehendakariak bere lekukotasuna adierazi die epaileei, hizkuntz borrokaren data batzuk oroitaraziz:

1793an, iraultza askatzailearen eta giza eskubideen denboran, Gregoire hiritarrak txosten bat argitaratu zuen. Atal burua irakurriko dizuet, hitz bakoitzak baitu izugarriko pizua: «hizkeren (*patois*) suntsitzeko eta hizkuntza frantsesaren orotan zabaltzeko eginbeharrak eta eginmoldeak». Suntsitzea, gaur egun beldur gara hitz hori erabiltzeko, hizkuntz garbiketaren sinonimo baita, denak kenduz bakar baten onetan. Herri hizkuntzen zapalaketak irauten du, molde zibilizatuagoak erabiliz azken hamarkada hauetan. Bainan eragin berdinarekin.

Beste data bat 1992: ekainaren 25ean Lamassoure hermengo deputatuak eta Toubon Parisekoak, konstituzioaren aldaketa bat proposatu zuten: «Errepublikaren hizkuntza frantsesa da». Biltzarkide batzuek emendakin bat gehitu nahi zuten: «Frantziako beste hizkuntzak errespetatuz». Emendakina ukatu zuten eta konstituzioa herri hizkuntzen kontrako arma berria bilakatu da. Eta erabiltzen dute (...)

Azken data: 1999ko maiatzaren 7an Frantziak Budapestean Eurokarta sinatzen du. 200 urteren buruan, lehen aldikotz onartzen da Frantziako beste hizkuntzak badirela eta eskubideak badituztela (...) Pentsu dut epaitegiak auzi hau trenkatuko duela Eurokartaren izpirituan eta ez Gregoire txostenaren ildotik (Oronos 1999).

AEKk auzia galdu du. Diskriminazioak dirau. Hizkuntz borrokak ere bai. ♣